

معرفی فعالیت‌ها و عملکرد دفتر ادبیات و هنر مقاومت

گروه پژوهش فصلنامه

شروع آسانی داشت، به سختی به پایان رسید. روز اعلان پایان جنگ من در محل کار بودم؛ در اتاق صفحه جبهه و جنگ، در حالی که دیگر نه جنگی وجود داشت و نه جبهه‌ای، اما اتاقش بود. بعضی از همکاران به شوخی می‌گفتند: جنگ تمام شد و شما هم بیکار شدید، بهتر است بروید خانه تان و خوب استراحت کنید.

ما در آن هشت سال به فرمول تازه‌ای دست پیدا کرده بودیم؛ فرمولی که به ما می‌گفت: ادبیات جنگ با شلیک اولین گلوله به دنیا می‌آید، در زمان جنگ رشد می‌کند، و بعد از جنگ به بلوغ می‌رسد و ما باید این ادبیات را در اوج بلوغ، تنها می‌گذاشتیم؟

پیش از پایان جنگ، ضرورت تشکیل یک مرکز ادبی را که بتواند به طور پی‌گیر درباره ادبیات جنگ کار کند، احساس کرده بودیم. چون هم حجم آثار بسیار زیاد بود و هم گروه ما عمر مفید خود را وقف این کار کرده بود و هم صاحب تجربه شده بود. اما تا آن زمان طرحی برای آن مرکز نوشته نشده، و روی کاغذ نیامده بود؛ فقط به طور شفاهی درباره آن بحث شده بود. تا این که روزی اهمیت و ضرورت تشکیل یک مرکز ادبی جنگ را با سرپرست حوزه هنری - آقای زم - مطرح کردیم، قرار شد طرح و برنامه آن نوشته شود.

همان شب در خانه آقای بهبودی - که بی‌تعارف چیزهای زیادی از ایشان یاد گرفته‌ام - طرح را نوشتیم و نام مرکز را «دفتر ادبیات و هنر مقاومت» گذاشتیم. چند روز بعد در جلسه‌ای با آقای زم، درباره طرح نوشته شده بحث شد، و ایشان موافقت خود را با راه‌اندازی دفتری با آن نام اعلام کرد.

بنابراین، بعد از ده سال از روزنامه‌ای که در آن کار کرده و تجربه آموخته بودیم خداحافظی کردیم، و به اتاق کوچکی

جنگ عراق با ایران ذخیره‌های زیادی را چه در علوم تجربی و چه در علوم انسانی برای ما به یادگار گذاشته است و ناگفته پیدا است که استفاده علمی و حساب شده از این ذخیره‌ها می‌تواند زمینه‌های تازه‌ای در علوم و فنون برای ما فراهم سازد و ما را در یاری اهداف مان رهنمون باشد. آن چه در علوم انسانی به ثمر نشست است، آثار ادبی و هنری ایست که برخی از این آثار در جامعه ما کاملاً شناخته شده‌اند و بلکه سرآمد گشته‌اند.

این گونه آثار در همه دنیا قابل احترام است. ملت‌ها به این آثار ادبی، حتی نگاه تاریخی هم پیدا کرده‌اند. کشورهایی که طعم جنگ را چشیده‌اند، معمولاً برای گردآوری و تدوین تجربه‌های علمی و ادبی جنگ، مراکز جدیدی را بنیان می‌گذارند تا این تجربه‌های گران قدر در مسیر منطقی‌تری برای بهره‌وری‌های فرهنگی و هویت‌های ملی شان قرار گیرد و گذشته را چراغ راه آینده شان قرار دهند.

در ایران نیز، این اتفاق فرخنده افتاده است. بعضی مراکز نظامی و ادبی قدر چنین ذخیره‌هایی را دانسته، و با تدبیر و همان دو نگاه گذشته‌نگر و آینده‌نگر خویش، تمام مساعی خویش را مصروف داشته‌اند تا حق این تجربه‌ها ادا شود.

یکی از این مراکز، «دفتر ادبیات و هنر مقاومت» است که آذرماه سال ۱۳۶۷، یعنی چند ماه پس از پایان یافتن جنگ عراق با ایران، کارش را در حوزه هنری آغاز کرد. این دفتر، در طول هفده سال که از عمر آن می‌گذرد، توانسته است قدم‌هایی بردارد که ادبیات جنگ را در مسیر جدیدی قرار دهد.

در ارتباط با تأسیس این دفتر، آقای سرهنگی - مدیر دفتر ادبیات و هنر مقاومت - چنین اظهار داشته‌اند:

«جنگ عراق با ایران هم مانند بسیاری از جنگ‌های دیگر که

در بدو راه اندازی دفتر ادبیات و هنر مقاومت،
نگارش خاطرات اسیران جنگی ایران، که تا آن روز
آزاد نشده بودند، در دستور کار دفتر قرار گرفت و بدین نحو
گونه دیگری از ادبیات جنگ که در جهان به
«ادبیات بازداشتگاهی» شهرت دارد، به جامعه ادبی مان
معرفی شد

دیروز میدان‌های جنگ، یکی پس از دیگری می‌آمدند و می‌نوشتند. بعضی از آنان همچنان در این میدان ماندند و امروز به آنان عنوان «نویسندگان جنگ» اطلاق می‌شود. این نویسندگان که در واقع نسل دوم نویسندگان بعد از انقلاب ایران هستند، متواضع‌تر از نویسندگان حرفه‌ای‌اند و این

در نبش خیابان سمیه آمدیم. دستمان خالی نبود. برنامه‌های زیادی برای انجام کارهای گوناگون داشتیم که یکی را پس از دیگری انجام دادیم. از جمله در کنار نگارش خاطرات رزمندگان ایرانی و اسیران عراقی، خود را برای نگارش خاطرات اسیران جنگی ایران، که تا آن روز آزاد نشده بودند، آماده کردیم و توانستیم گونه دیگری از ادبیات جنگ را که در جهان به «ادبیات بازداشتگاهی» شهرت دارد، به جامعه ادبی مان معرفی کنیم.

وقتی مبادله بزرگ اسیران جنگی میان ایران و عراق صورت گرفت و حدود چهل هزار اسیر ایرانی به خانه‌هایشان بازگشتند، با حجم زیادی از کار روبه‌رو شدیم. آن خاطرات چهره دیگری از جنگ را نشان می‌دهند و اهمیت آن‌ها در آن است که هم گوشه‌ای از جنگ را بازگو می‌کنند و هم پرده از زندگی اردوگاهی بر می‌دارند؛ زندگی‌ای که محرومیت از همه چیز، حتی دیدن ستاره‌ای در شب، اساس آن را، تشکیل می‌دهد.

تدوین فرهنگ جبهه که طرح آن را سید مهدی فهیمی تهیه کرده بود و در همین دفتر ادبیات و هنر مقاومت شروع شد، قدم‌های اولیه را برای تدوین مجموعه آثار ماندنی درباره فرهنگ برداشت چنان که امروز حدود چهل جلد از این آثار بایاری طراحان و مؤلفان آن به چاپ رسیده است. در این مدت به فرمول دیگری هم رسیدیم: جنگ‌های مردمی همان‌طور که فرماندهان خود را پیدا می‌کنند به نویسندگان خود هم دست می‌یابند. رزمندگان

تواضع، بی تردید هدیه جنگ به آنان است. آن‌ها به این باور رسیده‌اند که نویسنده جنگ هستند و اهمیت آنان چیزی کم‌تر از اهمیت فرماندهان نامدار جنگ نیست».

اکنون یازده سال از سن دفتر ادبیات و هنر مقاومت می‌گذرد. این دفتر حدود پانصد عنوان کتاب در زمینه ادبیات جنگ منتشر کرده است که بیش‌تر عناوین را خاطرات رزمندگان، خاطرات نظامیان عراق و خاطرات اسیران ایرانی شامل می‌شوند.

دفتر، فعالیت خود را با انگیزه گردآوری، تدوین و نگارش آثار ادبی، هنری، پژوهشی، و خاطرات به جای مانده از دوران دفاع هشت ساله مردم ایران در عرصه فعالیت‌های فرهنگی و نشر کتاب، آغاز کرد. اینک حاصل «۱۵ سال» فعالیت مستمر این دفتر، به رغم افت و خیزهای فراوان،

«دفتر ادبیات و هنر مقاومت» فعالیت خود را

با انگیزه گردآوری، تدوین و نگارش

آثار ادبی، هنری، پژوهشی، و خاطرات

به جای مانده از دوران دفاع هشت ساله

مردم ایران در عرصه فعالیت‌های فرهنگی و

نشر کتاب، آغاز کرد

مجموعه‌ای است از «۴۸۶ عنوان کتاب»، «۵ شماره فصلنامه»، برنامه‌ها و کارشناسی‌های انجام شده، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های صورت گرفته و از همه مهم‌تر، پرورش نسلی از نویسندگان و پژوهشگرانی که در این دفتر رشد کرده‌اند، یا از روش، منش، سبک و کارشناسی دفتر، در ارتباط مستمر با آن، خوشه‌ها چیده‌اند و در راه اندازی و فعالیت‌های مراکز مشابه و هم‌عرض، بهره‌ها رسانده‌اند.

از ابتدا نگاه دفتر به مقوله جنگ و ادبیات آن، تخصصی بوده است. نمود عینی این امر، تفکیک موضوعی کتاب‌های آن از آغاز انتشار است. با رشد حجم فعالیت‌های دفتر، به مرور، واحدهای تخصصی و موضوعی شکل ملموس‌تری به خود گرفت و شاخه‌های فرعی مختلفی چون «زنان» و

«جانبازان» بدان افزوده، و با فعالیت آن‌ها پس از طی دوره‌ای متوقف شده است. اکنون، علاوه بر کارشناسی مستقل افراد، واحدهای زیر، عمده فعالیت‌های تخصصی دفتر را دنبال می‌کنند:

۱) واحد پژوهش

به موازات تشکیل دفتر، بخش پژوهش نیز فعالیت خود را آغاز کرد. اولین اقدام این بخش، پذیرش و اجرای مقدماتی طرح تدوین و گردآوری «فرهنگ جبهه» بود. از آن زمان تاکنون بالغ بر ۲۲ عنوان کتاب و ۵ شماره فصلنامه «کتاب مقاومت» در زمینه‌های مختلف پژوهش فرهنگ و ادبیات و تاریخ جنگ، و نیز مراجعی چون فرهنگ‌ها و فهرست‌ها و اسناد در این دفتر منتشر شده، که به نوعی، ساختار بدنه پژوهشی دفتر را شکل داده‌اند.

اکنون «واحد پژوهش» امر تحقیق و پژوهش فراگیر جدی، علمی، ادبی و اجتماعی دفاع مقدس را وجهه همت خود ساخته است و با طراحی و انجام مطالعات بنیادی برای تحصیل روش‌های مطالعاتی و مسئله‌شناسی و یافتن راه کارهای علمی فراخور، سعی در حصول به مقاصد مورد نظر دارد.

مجموعه مقالات «نام آورد» که مجلد اول آن در سال ۱۳۸۰ منتشر شده، و در پی آن، کتاب‌های سال ۱۳۸۱ این واحد و

بالتدگی دفتر بوده، در نوع خود بی نظیر است. برنامه‌های کنونی دفتر، در نشر خاطرات «شفاهی» و «مکتوب» است که با توشه گرفتن از تجارب گران قیمت گذشته و تکیه بر یافته‌های پژوهشی، زمینه‌هایی را فراهم کرده است تا «تاریخ شفاهی» جنگ، بستری مناسب و آماده، برای نگارش و نشر پیدا کند. کتاب «بمو» اولین قدم و حاصل جدی چنین اهمی است.

۳) واحد کودک و نوجوان

از ابتدای تأسیس دفتر، توجه خاصی به کودکان و نوجوانان - به عنوان آینده سازان این مملکت - بوده است. و تاکنون ۹۴ عنوان کتاب در موضوعات مختلف این گروه سنی، همچون خاطرات جنگ، شعر، داستان، نامه، دانستیها و ... در دفتر

خاطرات اسرای جنگی چهره دیگری از جنگ را نشان می‌دهند و اهمیت آن‌ها در این است که هم گوشه‌ای از جنگ را بازگو می‌کنند و هم پرده از زندگی اردوگاهی بر می‌دارند؛ زندگی‌ای که محرومیت از همه چیز، حتی دیدن ستاره‌ای در شب، اساس آن را، تشکیل می‌دهد

منتشر شده است که در این میان ۱۷ جلد «شبهای بمباران» و ۱۰ جلد «قصه فرماندهان» و اخیراً مجموعه «قصه‌های شهر جنگی»؛ در نوع خود کارهایی بدیع و تأثیرگذار و محل توجه و اقبال عمومی بوده است.

«واحد کودک و نوجوان» در شکل متمرکز و مستقل، از سال ۱۳۷۳ فعالیت‌های خود را آغاز نموده است و اکنون ضمن کارشناسی آثار ارائه شده به این واحد، بستری مناسب برای نگارش برخی کتاب‌ها در موضوعات یاد شده است.

۴) واحد زنان

اهمیت نقش و حضور زنان در لایه‌های پنهان و آشکار هر واقعه تاریخی، بر کسی پوشیده نیست. تجلی این حضور در جنگ،

ارتباطات فرامرزی اخیر آن، نشان از شروع جدی این راه است.

۲) واحد خاطرات

از ابتدا تاکنون اصلی‌ترین فعالیت دفتر، گردآوری، تدوین و نشر خاطرات و یادداشت‌های جنگ بوده است. نشر ۱۴۴ عنوان کتاب «خاطرات جبهه و جنگ» (که ۴۲ عنوان آن به «خاطرات عراقیها» اختصاص دارد)، ۲۱ عنوان «یادداشتها و دست‌نوشته‌ها»، ۶۲ عنوان «خاطرات آزادگان» «که جلوه‌ای تابان از ادبیات پایداری و محملی برای رشد و

**اکنون که یازده سال از سن دفتر ادبیات و هنر مقاومت
می گذرد؛ این دفتر حدود پانصد عنوان کتاب در زمینه ادبیات
جنگ منتشر کرده است
که بیشتر عناوین را خاطرات رزمندگان،
خاطرات نظامیان عراق و خاطرات اسیران ایرانی
شامل می شوند**

اطلاعات» و ارسال اقلام اطلاع رسانی به منازل اعضای پژوهشگران و مراکز پژوهشی و انتشاراتی (در تهران و شهرستان ها) و ارتباط مستمر با این مراکز، از فعالیت های در خور توجه این کتابخانه است.

تاکنون ۶ شماره از «تازه های کتاب»، در معرفی حدود ۳۰۰ عنوان کتاب جدید و ۶ شماره «فهرستگان موضوعی» در معرفی کتاب هایی با موضوعات گوناگون همچون «زن و جنگ»، «اسیر و اسارت»، «کردستان»، «عکس جنگ» و «خاطرات عراقیها» تهیه و به نشانی اشخاص و مراکز ارسال گردیده است.

این کتابخانه در مقام امانت کتاب، مشاوره و راهنمایی، به سهولت عضو می پذیرد، و همچنین آمادگی دارد تا تمامی پژوهشگران و علاقمندان را در منازل خود- از لحاظ اطلاع رسانی منابع جنگ- تأمین نماید.

علاوه بر مواردی که گفته آمد، «دفتر ادبیات و هنر مقاومت» در دوره های مختلف، آثاری در قالب های ادبی و هنری، همچون شعر و داستان و فیلمنامه و نمایشنامه و مجموعه عکس و... نیز، منتشر داده است که آمار آن ها قابل توجه است.

همچنین این دفتر، با حساسیت، مسائل روز جهان را پی گرفته، و به «ادبیات مقاومت» سایر ملل، به خصوص ملت های مسلمان، توجهی ویژه داشته است؛ که حاصل این فعالیت، حدود ۴۰ عنوان کتاب در موضوعات افغانستان، فلسطین، عراق و بوسنی و هرزگوین است. در این میان ۱۸ عنوان کتاب، عموماً خاطرات «جهاد مردم افغانستان» در مقابل نیروهای اشغالگر روسی، در خور توجه و استناد می باشد. همچنین از ابتدای فعالیت در عرصه نشر تاکنون، ۹

آنچنان کارساز است که از دامن او مرد به معراج می رود. دفتر تاکنون، ۲۲ عنوان کتاب خاطرات، یادداشت ها و اشعار زنان و یادر موضوعات «زن و جنگ» منتشر کرده است، که از این تعداد، مجموعه کتاب های اخیر این واحد (که از مرداد ۱۳۷۹ در شکلی متمرکز کار خود را آغاز کرده است) به لحاظ روش کار و محتوای متفاوت، قابل توجه است.

۵) شب خاطره

تاکنون ۱۱۴ برنامه «شب خاطره» طی این سال ها برگزار شده است که گونه ای شفاهی از روایت خاطرات و بستری برای برقراری ارتباط مستقیم با مخاطب و عامه مردم بوده است. اولین پنجشنبه های هر ماه، ۲/۵ ساعت قبل از اذان مغرب، «تالار اندیشه» میعادگاه مخاطبان این برنامه است.

۶) کتابخانه جنگ

مجموعه سازی و اطلاع رسانی مناسب، از ارکان تشکیل نهاد های فرهنگی و پژوهشی است. از شهریور سال ۱۳۷۹، «کتابخانه جنگ» در «واحد پژوهش» دفتر، بنا شده است و تاکنون بارشد علمی مناسب و مجموعه سازی بیش از ۴۵۰۰ جلد کتاب (فارسی، خارجی، نشریات و ویژه نامه های تخصصی جنگ- که افزون بر ۹۵ درصد آن ها به جنگ ایران و عراق و مابقی به سایر جنگ ها اختصاص دارد)- توانسته است در کتابداری و اطلاع رسانی جنگ گامی مؤثر بردارد.

برنامه های پژوهشی و اطلاع رسانی این کتابخانه نیز در نوع خود کم نظیر است. طرح ایجاد رده بندی کتابخانه جنگ، تهیه مراجع کتابداری جنگ، روش های بدیع و علمی در تهیه «کتابشناسیها» و «راهنماها» برای این موضوع، تأسیس «بانک

روبه‌رو بوده است. و از محافل و جشنواره‌ها و مراسم گوناگون، نشان‌ها و تقدیرنامه‌های مختلف دریافت کرده است و در آرای اندیشمندان و بزرگان قوم، تجلی به سزایی داشته است؛ که در جای خود بررسی و احصاء عرضه خواهد شد.

عنوان کتاب به زبان‌های عربی و انگلیسی و فرانسه، توسط دفتر منتشر شده است که مبین توجه دفتر به کارکرد فرامرزی فعالیت‌های خود است. بسیاری از آثار دفتر، سال‌ها با اقبال عمومی و نشر مجدد

جدول فراز و فرود انتشار کتاب‌های «دفتر ادبیات و هنر مقاومت» از آغاز فعالیت تا پایان سال ۱۳۸۱ (به تفکیک گروه سنی)

سال	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	جمع
بزرگسال	۱۳	۴۶	۵۰	۲۰	۶۸	۵۳	۲۶	۶۵	۱۰	۴	۱۷	۳	۴	۱۳	۳۹۲
کودک و نوجوان	۰	۱	۱۹	۳	۲	۱۰	۴	۱۴	۱۱	۱	۴	۷	۳	۱۵	۹۴
جمع	۱۳	۴۷	۶۹	۲۳	۷۰	۶۳	۳۰	۷۹	۲۱	۵	۲۱	۱۰	۷	۲۸	۴۸۶

